

แนวทางการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชน
ในเขตพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก*
GUIDELINE FOR DEVELOPMENT SELF – RELIANCE OF COMMUNITY
ENTERPRISE IN EASTERN ECONOMIC CORRIDOR

นพวรรณ พึ่งพา

Noppawan Phuengpha

มหาวิทยาลัยบูรพา

Burapha University, Thailand, Thailand

Corresponding author E-mail: noppawanp@go.buu.ac.th

Received 23 January 2023; Revised 26 February 2023; Accepted 27 February 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ นำเสนอผลการศึกษาจากวิจัยเรื่องการจัดการนวัตกรรมของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกของประเทศไทย โดยนำผลการศึกษาด้านการจัดการนวัตกรรมมาอธิบายกับแนวคิดการพึ่งพาตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการจัดการเชิงนวัตกรรมของวิสาหกิจชุมชน และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชน บทความนี้เป็นวิจัยเชิงผสมระหว่างวิจัยเชิงปริมาณและวิจัยเชิงคุณภาพ เชิงปริมาณเก็บแบบสอบถามจากสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยองจำนวน 363 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือเชิงพรรณนา การทดสอบสมมติฐานใช้สถิติค่าทีและวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 เชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 9 คน และสัมภาษณ์กลุ่มจำนวน 5 คน

* นพวรรณ พึ่งพา. (2566). แนวทางการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 3(1), 1-18.

Noppawan Phuengpha. (2023). Guideline for Development Self – reliance of Community Enterprise in Eastern Economic Corridor. Journal of Political Science Mahamakut Buddhist University. 3(1), 1-15.;

DOI: <https://doi.org/10.14456/jpsmbu.2023>.

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jpsmbu/index>

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเชิงนวัตกรรม 5 ด้านได้แก่ด้านการตลาด ด้านกระบวนการ ด้านกลยุทธ์ ด้านพฤติกรรมหรือวัฒนธรรม และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ประเด็นในแต่ละด้านที่มีค่าต่ำสุดคือการตลาดระบบ ($\bar{X} = 2.53$) รองลงมาคือ การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ ($\bar{X} = 2.66$) การพัฒนากลยุทธ์ใหม่ๆ เสมอเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ($\bar{X} = 2.86$) การร่วมเสนอแนวทางในการทำงานที่แปลกใหม่และสร้างสรรค์ของสมาชิก ($\bar{X} = 3.30$) ความทันสมัยของผลิตภัณฑ์และการบริการของวิสาหกิจชุมชน ($\bar{X} = 3.34$) ตามลำดับ และการพัฒนาศักยภาพการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนควรมีจัดทำแผนระยะสั้น ระยะยาว การประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการอบรมเพิ่มความรู้ทักษะ และการเลือกใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่เหมาะสม อีกทั้งยังต้องกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนา

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพ, การพึ่งพาตนเอง, วิสาหกิจชุมชน, เขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออก

Abstract

This research article presenting research results on innovative management of community enterprises in the Eastern Economic Corridor of Thailand. By using the results of innovation management studies to explain the concept of self-reliance. The objectives are as follows: 1) to study innovative management of community enterprises and 2) to study ways to develop self-reliance potential of community enterprises. This article is a mixed method research between quantitative and qualitative research. For quantitative using questionnaires by collecting from 363 members of community enterprises in Chachoengsao, Chonburi and Rayong provinces. The statistics used for data analysis were descriptive. Hypothesis testing was performed using t-statistics and one-way analysis of variance. The level of statistical significance was set at

0.05. Qualitatively, data were collected by in-depth interviews of 9 people and group interviews of 5 people.

The results of the study can be classified into Innovative management in 5 points; marketing process, strategy, behavior or culture and in terms of products and services. The issue in each point with the lowest value was system marketing ($\bar{X} = 2.53$), followed by the use of modern technology and innovation ($\bar{X} = 2.66$), always developing new strategies to create competitive advantages ($\bar{X} = 2.86$), jointly proposing new and creative ways of working for members ($\bar{X} = 3.30$) modernization of products and services of community enterprises ($\bar{X} = 3.34$), respectively. In term of enhancing the self-reliance potential of community enterprises, they should make short-term and long-term plans, and regular evaluations. Also training to increase knowledge, skills and the selection of appropriate tools or equipment. It must also encourage learning and development.

Keywords: Potential Development, Self – Reliance, Community Enterprise, Eastern Economic Corridor

บทนำ

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ซึ่งได้ระบุว่าเศรษฐกิจชุมชนเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง สะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญของภาครัฐในความพยายามส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจจากความรู้พื้นฐานของชุมชนทั้งในด้านเงินทุน จากนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ในปี พ.ศ.2554 เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยรัฐพร้อมที่จะช่วยเหลือด้านต่างๆ เช่น ด้านเงินทุน ด้านความรู้สมัยใหม่ และด้านการบริหารจัดการ ดังนั้นการนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ธุรกิจ สามารถเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันขณะที่ยังมีความไม่

พร้อม ควบคู่ไปกับการไม่ประมาทและไม่โลภมากเกินไป เมื่อสามารถสร้างความแข็งแกร่งได้จะสามารถเข้าสู่การแข่งขันได้ ทั้งนี้ในการแข่งขันมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการพัฒนา (สถาบันไทยพัฒนา, 2554). จากข้อมูลของกรมส่งเสริมการเกษตร (2566) จำนวนวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอในรอบห้าปีย้อนหลัง ตั้งแต่ พ.ศ.2561-2565 มีรายละเอียดดังนี้ พ.ศ.2561 มีจำนวน 15,419 แห่ง พ.ศ.2562 มีจำนวน 9,543 แห่ง พ.ศ. 2563 มีจำนวน 17,303 พ.ศ.2564 มีจำนวน 15,765 และ พ.ศ.2565 มีจำนวน 13,809 แห่ง (กรมส่งเสริมการเกษตร, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2562) การเปลี่ยนแปลงจำนวนดังกล่าวพบว่ามีปัญหาในด้านการบริหารจัดการกลุ่มและสมาชิก ด้านการบริหารงาน การตลาด การจัดการด้านการผลิต ด้านการบัญชี เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวแนวคิดการพึ่งพาตนเองจะช่วยสร้างความเข้มแข็งและจัดการพื้นฐานในการบริหารงานเพื่อนำไปสู่การต่อยอดในการพัฒนาต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

พื้นที่วิจัยคือเขตพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก ซึ่งเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยออกเป็นพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พ.ศ.2561 นับเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการมีพันธกิจและวิสัยทัศน์หลักคือเป็นพื้นที่ต้นแบบทางการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีกฎหมาย หน่วยงานในการดำเนินการและภารกิจที่ชัดเจน (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2566) ทั้งนี้ยังรวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนไปพร้อมกับการลงทุนในด้านอุตสาหกรรม โดยหน่วยงานหลายภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมเช่น คณะกรรมการนโยบายพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกได้มีโครงการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและผู้ค้ารายย่อยในพื้นที่เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในระดับชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายจะเพิ่มยอดขายสินค้าชุมชนอย่างน้อยร้อยละ 30 มี GDP เพิ่มขึ้นและมีความสำเร็จของเศรษฐกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 ทั้งนี้ผลงานวิจัยในพื้นที่พบว่าปัญหาได้แก่ การขาดความทันสมัยของอุปกรณ์ ขาดบุคลากรที่มีความรู้และด้านการตลาด (ณัฐพล บัวเปลี่ยนสี และคณะ, 2560)

จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยสนใจศึกษาจุดอ่อนในการจัดการวิสาหกิจชุมชนเพื่อนำจุดอ่อนนั้นมาเสนอแนวทางในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจในเขตพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก โดยนำแนวคิดการพึ่งพาตนเองมาเป็นกรอบในเสนอแนวทาง โดยบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัยเรื่องการจัดการเชิงนวัตกรรมของวิสาหกิจชุมชนใน

เขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออกของประเทศไทย บทความฉบับนี้ผู้วิจัยได้ใช้ผลการวิจัยบางส่วนและนำมาอธิบายเพิ่มเติมกับแนวคิดการพึ่งพาตนเอง ผลการวิจัยดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อวิสาหกิจชุมชนในการนำไปวางแผนแก้ไขการดำเนินงานของตนเองทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานภาครัฐผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจในเขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออกโดยสามารถนำข้อมูลใช้ในการดำเนินโครงการ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการเชิงนวัตกรรมของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออก
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออก เป็นการวิจัยเชิงผสม (Mixed Method) ระหว่างเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเชิงปริมาณ

1. ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากร ได้แก่ สมาชิกของวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออก ได้แก่ 3 จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จำนวน 363 คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ คณะกรรมการวิสาหกิจชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ เจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งสิ้น 9 คน และสัมภาษณ์กลุ่ม จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถาม ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 5 ข้อ ได้แก่ 1) เพศ 2) อายุ 3) ระดับการศึกษา 4) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และ 5) ระยะเวลาในการทำงาน โดยแบบสอบถามมีลักษณะแบบเลือกตอบ (Check list) ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการจัดการเชิงนวัตกรรม โดยทำการศึกษาทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ 2) ด้านการตลาด 3) ด้านกระบวนการ 4) ด้านพฤติกรรม และ 5) ด้านกลยุทธ์ คำถามมีลักษณะแบบสอบถามเป็นคำถามปลายปิดแบบประเมินค่า (Likert

scale) และใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและกลุ่มย่อย และเก็บรวบรวมข้อมูลจากบทความ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

แบบสัมภาษณ์ ได้แก่ ใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัย ภาคนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ต่างๆ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการศึกษาจากแบบสอบถาม โดยรวบรวมข้อมูลจำนวน 363 คน เป็นสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนในภาคตะวันออก และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Deep interview) กับกลุ่มที่เป็นผู้บริหารวิสาหกิจชุมชนในภาคตะวันออกที่อยู่ในระดับก้าวหน้า จำนวน 14 คน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

เชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ประมวลผลข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) รวบรวมแบบสอบถามที่ได้จากภาคสนาม 2) ตรวจสอบแบบสอบถามทุกชุดเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ 3) ลงรหัสข้อมูลจากแบบสอบถามลงเครื่องคอมพิวเตอร์ (Computer) 4) ทำการประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ (SPSS) หลังจากนั้นนำมาวิเคราะห์โดยแบ่งเป็น 1) การวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สำหรับข้อคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questionnaire)

เชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้ และ ทบทวนวรรณกรรมในเรื่องการพึ่งพาตนเองของชุมชนและวิสาหกิจชุมชนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล และอธิบายแนวทางในการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออก

ผลการวิจัย

ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการจัดการเชิงนวัตกรรมของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยต่ำสุดในแต่ละด้านของการจัดการเชิงนวัตกรรมของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออกของประเทศไทย

อันดับ	ด้าน	ประเด็นที่ได้ต่ำที่สุด	$\bar{X}$	ความหมาย
1	ด้านการตลาด	ใช้การตลาดระบบเครือข่าย (เฟรนไชส์) เพื่อเพิ่มจำนวนลูกค้า	2.53	น้อย
2	ด้านกระบวนการ	นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ อาทิ ระบบบัญชี ระบบคลังสินค้า ระบบควบคุมการผลิต ระบบการดูแลลูกค้า เป็นต้น มาใช้	2.66	ปานกลาง
3	ด้านกลยุทธ์	มีการพัฒนากลยุทธ์ใหม่ๆเสมอเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน	2.86	ปานกลาง
4	ด้านพฤติกรรม	การร่วมเสนอแนวทางในการทำงานที่แปลกใหม่และสร้างสรรค์ของสมาชิก	3.30	ปานกลาง
5	ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ	ความทันสมัยของผลิตภัณฑ์และการบริการของวิสาหกิจชุมชน	3.34	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 ด้านที่มีอันดับต่ำสุดคือด้านการตลาด ในประเด็นใช้การตลาดระบบเครือข่าย (เฟรนไชส์) เพื่อเพิ่มจำนวนลูกค้า รองลงมาคือ ด้านกระบวนการ นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ อาทิ ระบบบัญชี ระบบคลังสินค้า ระบบควบคุมการผลิต ระบบการดูแลลูกค้า เป็นต้น มาใช้ ด้านกลยุทธ์ มีการพัฒนากลยุทธ์ใหม่ๆเสมอเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ด้านพฤติกรรม การร่วมเสนอแนวทางในการทำงานที่แปลกใหม่และสร้างสรรค์ของสมาชิก และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ความทันสมัยของผลิตภัณฑ์และการบริการของ

วิสาหกิจชุมชน ตามลำดับ

ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการพึ่งพาตนเองวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออก

ด้านการตลาด ในประเด็นใช้การตลาดระบบเครือข่าย (เฟรนไชส์) ทั้งนี้เป็นเพราะวิสาหกิจชุมชนมีการดำเนินการตามลักษณะที่ตนเองคุ้นเคย อีกทั้งยังไม่มีการเข้าอบรมหรือศึกษาเกี่ยวกับการทำเฟรนไชส์มากนัก ในการเพิ่มศักยภาพจึงควรนำแนวคิดในการพึ่งตนเองในด้านการพึ่งพาด้านเศรษฐกิจมาใช้

ด้านกระบวนการ ในประเด็นการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ อาทิ ระบบบัญชี ระบบคลังสินค้า ระบบควบคุมการผลิต ระบบการดูแลลูกค้า เป็นต้น มาใช้ เป็นเพราะวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่จะดำเนินการตามวิธีที่ตนเองคุ้นเคย ประกอบกับไม่มีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้จึงทำให้การดำเนินการต่าง ๆ ยังเป็นวิธีที่ไม่ได้ใช้ระบบอัตโนมัติเข้ามาช่วย ในการเพิ่มศักยภาพจึงควรนำแนวคิดในการพึ่งตนเองในด้านเทคโนโลยีมาใช้

ด้านกลยุทธ์ ในประเด็นมีการพัฒนากลยุทธ์ใหม่ ๆ เสมอเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน เป็นเพราะวิสาหกิจชุมชนดำเนินการโดยกลุ่มคนที่มีอายุเกินกว่าสี่สิบปี รวมถึงผู้นำของวิสาหกิจมักจะผูกขาดการตัดสินใจไว้ที่ตนเองหรือเฉพาะกลุ่มคนจึงส่งผลให้การวางแผนนั้นเป็นแนวคิดแบบเดิมจึงไม่สามารถสร้างความแตกต่างเพื่อแข่งขันในตลาดได้ ในการเพิ่มศักยภาพจึงควรนำแนวคิดในการพึ่งตนเองในด้านสังคมมาใช้

ด้านพฤติกรรมหรือวัฒนธรรม ในประเด็นการร่วมเสนอแนวทางในการทำงานที่แปลกใหม่และสร้างสรรค์ของสมาชิก เป็นเพราะวิสาหกิจชุมชนมีการผลิตสินค้าที่มีการดำเนินการกันง่าย ๆ ขยายในพื้นที่เป็นหลัก เช่น หากเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้ทะเลจะทำประมง เมื่อจับปลาได้จะขายบริเวณริมทาง หากขายไม่หมดจะนำแจกจ่าย ในพื้นที่ที่มีมะพร้าวมาก จะเก็บผลมะพร้าวมาขายหรือรอคนมารับซื้อเพื่อไปส่งโรงงานทำกะทิ ลักษณะดังกล่าวสะท้อนในเรื่องการขาดการสร้างสรรหรือการคิดหาแนวทางใหม่ในการทำงานซึ่งส่งผลต่อความนิยมของผู้บริโภคและมีตลาดที่แคบ

ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ในประเด็นความทันสมัยของผลิตภัณฑ์และการบริการของวิสาหกิจชุมชน เป็นเพราะวิสาหกิจชุมชนมีสมาชิกที่ไม่เข้าใจจุดมุ่งหมายของวิสาหกิจชุมชนจึงดำเนินการเหมือนที่ผ่านมา ในพื้นที่มีผลไม้ ปลา ในการนำมาแปรรูปเป็นผลไม้อบแห้ง แซ่ฉ่ำ น้ำปลา น้ำพริก จะไม่คำนึงถึงลักษณะการออกแบบบรรจุภัณฑ์จึงมีบรรจุภัณฑ์ที่ไม่โดดเด่น

หรือวิสาหกิจที่ก่อตั้งขึ้นตามนโยบายของรัฐที่มักจะไม่มี การสานต่อในการทำงานหรือมีการ ดำเนินการในลักษณะที่ไม่ได้วางแผนด้านการพัฒนาไว้ ในการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชนนั้นส่วน ใหญ่ได้รับการให้ความรู้จากหน่วยงานภายนอกเช่น สถาบันการศึกษาหรือภาคเอกชน ในเรื่อง การพัฒนาการผลิต การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การทำการตลาดผ่านสื่อออนไลน์

อภิปรายผล

ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เพื่อศึกษาการจัดการเชิงนวัตกรรมของวิสาหกิจชุมชน ในเขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออก พบว่าการจัดการเชิงนวัตกรรม ด้านการตลาด ประเด็นที่ได้คะแนนต่ำที่สุดคือการใช้การตลาดระบบเครือข่าย (เฟรนไชส์) สอดคล้องกับ กนก อร สีมานนท์ (2565) ศึกษาเรื่องการประเมินศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านการผลิตปศุสัตว์ (สุกร) ในประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่าด้านการตลาดในประเด็นที่มีคะแนนต่ำที่สุดคือการ กำหนดลูกค้าและแหล่งจำหน่ายหรือตลาดและเครือข่ายด้านการตลาด

ด้านกระบวนการ ประเด็นที่ได้คะแนนต่ำที่สุดคือ การนำเทคโนโลยีและนวัตกรรม สมัยใหม่ อาทิ ระบบบัญชี ระบบคลังสินค้า ระบบควบคุมการผลิต ระบบการดูแลลูกค้า เป็น ต้น มาใช้ สอดคล้องกับเกษร อักษรรัตน์ (2565) ความรู้และการปฏิบัติในการประเมินศักยภาพ วิสาหกิจชุมชนของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าด้านการ จัดการความรู้และข้อมูลในประเด็นวิสาหกิจชุมชนมีการจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและเป็น ปัจจุบันพร้อมใช้งานมีคะแนนต่ำสุดเช่นกัน

ด้านกลยุทธ์ ประเด็นที่ได้คะแนนต่ำที่สุดคือ มีการพัฒนากลยุทธ์ใหม่ ๆ เสมอเพื่อสร้าง ความได้เปรียบในการแข่งขัน สอดคล้องกับ ญัฐพล บัวเปลี่ยนสี และคณะ (2560) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาวิสาหกิจ ชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่าจุดอ่อนคือกลุ่มวิสาหกิจยังไม่เป็นที่รู้จักและขาด ความน่าเชื่อถือในตลาด และส่วนแบ่งการตลาดยังไม่สูง

ด้านพฤติกรรมหรือวัฒนธรรม ประเด็นที่ได้คะแนนต่ำที่สุดคือการร่วมเสนอแนวทางใน การทำงานที่แปลกใหม่และสร้างสรรค์ของสมาชิก ไม่สอดคล้องกับเกษร อักษรรัตน์ (2565) ความรู้และการปฏิบัติในการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนใน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าประเด็นที่ได้คะแนนต่ำสุดคือวิสาหกิจชุมชนมีการพัฒนา สมาชิกอย่างเป็นขั้นตอนและต่อเนื่องสม่ำเสมอ

ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ประเด็นที่ได้คะแนนต่ำสุดคือความทันสมัยของผลิตภัณฑ์ และการบริการของวิสาหกิจชุมชน สอดคล้องกับกนกอร สีมานนท์ (2565) ศึกษาเรื่องการประเมินศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านการผลิตปุ๋ย (สุกร) ในประเทศไทย ผลพบว่าด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ในประเด็นที่มีคะแนนต่ำสุด) และสอดคล้องกับณัฐพล บัวเปลี่ยนสี และคณะ (2560) ศึกษาเรื่องการพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่าจุดอ่อนคือ วิสาหกิจขาดองค์ความรู้ด้านการวิจัยพัฒนาและนวัตกรรมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และขาดทักษะด้านเทคนิคและองค์ความรู้ทางด้านการผลิตสมัยใหม่

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการพึ่งพาตนเอง วิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระยองเศรษฐกิจภาคตะวันออก

ด้านการตลาดประเด็นดังกล่าวจากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องแนวคิดในการพึ่งพาตนเองในด้านการพึ่งพาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งในด้านนี้ต้องการให้ชุมชนมีรายได้มากกว่ารายจ่าย แต่วิสาหกิจที่ได้ศึกษามักดำเนินการเฉพาะกลุ่มและพัฒนาเฉพาะกลุ่มของตนเองจึงไม่ได้วางแผนในการขยายกิจการในรูปแบบเฟรนไชส์เพื่อเป็นช่องทางการเพิ่มรายได้ วิสาหกิจจึงควรพัฒนาเรื่องการวางแผนระยะยาวโดยเริ่มจากการประเมินศักยภาพวิสาหกิจ นำประเด็นที่ได้ผลคะแนนน้อยมาวางแผนเพื่อการสร้างระบบและความเข้มแข็ง จากนั้นสื่อสารให้กับสมาชิกในกลุ่มทราบเพื่อให้เข้าใจเป้าหมายเดียวกัน กำกับติดตามการดำเนินการและแจ้งผลต่อสมาชิก ประเมินผลตามรอบระยะเวลาและนำผลสรุปจากการประเมินผลมาใช้ในการปรับปรุงแผน

ด้านกระบวนการจากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องการพึ่งพาตนเองในด้านเทคโนโลยี แนวคิดดังกล่าวเสนอให้เลือกใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับการดำเนินงาน และสภาพสังคม เพื่อให้สามารถดำเนินการได้ดีขึ้นและลดการพึ่งพาจากภายนอก วิสาหกิจจึงควรวิเคราะห์งานของตนเอง เพื่อนำผลสรุปมาใช้ในการพิจารณากระบวนการที่เหมาะสมต่อการดำเนินการในวิสาหกิจของตนเอง จากนั้นต้องวางแผนในการเพิ่มความรู้ ทักษะและกำหนดผู้รับผิดชอบ พร้อมทั้งส่งผู้รับผิดชอบไปศึกษาหรืออบรมในระบบดังกล่าว จากนั้นนำมาถ่ายทอดความรู้ต่อสมาชิกในชุมชนเพื่อให้สมาชิกทุกคนสามารถใช้งานระบบดังกล่าวได้ หลังจากมีการใช้งานควรมีประเมินผลเพื่อนำข้อสรุปมาปรับปรุงแผนต่อไป

ด้านกลยุทธ์ ด้านพฤติกรรม และด้านผลิตภัณฑ์และบริการจากการทบทวนวรรณกรรมเรื่องแนวคิดการพึ่งพาตนเองในประเด็นการพึ่งพาตนเองทางสังคมแนวคิดดังกล่าวส่งเสริมให้

เกิดการวางแผนเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกมีการพัฒนาในเรื่องการศึกษา การให้มีผู้นำที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา สร้างแรงจูงใจให้สมาชิกร่วมกันเสนอความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการบริการเพื่อให้มีความนิยมและความน่าสนใจเพิ่มขึ้น ประเด็นดังกล่าวควรพัฒนาโดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดอบรมให้ความรู้แนวคิดการบริหารยุคใหม่ และส่งเสริมให้วิสาหกิจเปิดรับสมาชิกที่มีความรู้ความสามารถทางการบริหารยุคใหม่เข้ามามีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น วิเคราะห์ศักยภาพของผู้นำวิสาหกิจในด้านลักษณะความเป็นผู้นำ ทั้งนี้ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจเป็นที่ปรึกษาเพื่อให้การดำเนินการบรรลุตามแผนที่วางไว้

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัยนี้ พบว่าการพึ่งพาตนเองเป็นพื้นฐานในการต่อยอดการจัดการเชิงนวัตกรรม โดยองค์ประกอบของการพึ่งพาตนเองประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจและสังคม เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการจัดการเชิงนวัตกรรม 5 ประการคือ ผลิตภัณฑ์และบริการ การตลาด กระบวนการ พฤติกรรม และกลยุทธ์ โดยจัดความสัมพันธ์ได้ดังนี้

การพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่ระบียงเศรษฐกิจ ภาคตะวันออก

- 1) การพึ่งพาตนเองทางเทคโนโลยี (การจัดสินค้าและบริการ ในด้านเพิ่มมูลค่า ตอบสนองความต้องการ การจัดการกระบวนการในการผลิตและบริการ พัฒนารูปแบบ และควบคุมเพื่อป้องกันการผิดพลาด)
- 2) การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ (การตลาด ในด้านการกำหนดแหล่งจำหน่าย/บริการ/กลุ่มเป้าหมาย สำนวญความต้องการของลูกค้า รายได้ของสมาชิก)
- 3) การพึ่งพาตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (กระบวนการดำเนินการสำนวนและบันทึกข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติ วางแผนการใช้ และฟื้นฟูและอนุรักษ์)
- 4) การพึ่งพาตนเองทางจิตใจ (การบริหารสมาชิกวิสาหกิจ ในด้านการกำหนดเงื่อนไขการรับสมาชิก การพัฒนาผู้นำและสมาชิก การสร้างขวัญกำลังใจ และความพึงพอใจและการประเมินผลการปฏิบัติงานของสมาชิก)
- 5) การพึ่งพาตนเองทางสังคม เกี่ยวข้องกับ การบริหาร ในด้านกำหนดเป้าหมาย โครงสร้าง อำนาจหน้าที่ การจัดการข้อมูล มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ จัดสรรรายได้ให้กับชุมชน มีการวิเคราะห์ข้อมูล และการทำงานแบบมีส่วนร่วม

การจัดการเชิงนวัตกรรม ของวิสาหกิจชุมชนใน เขตพื้นที่ระบียง เศรษฐกิจภาคตะวันออก

- ด้านการตลาด
- ด้านกระบวนการ
- ด้านกลยุทธ์
- ด้านพฤติกรรม
- ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่แนวทางการพัฒนาศักยภาพในการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจ
ชุมชนในเขตพื้นที่ระบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า ประเด็นที่มีคะแนนน้อยที่สุดคือใช้การตลาดระบบเครือข่าย (เฟรนไชส์) เพื่อเพิ่มจำนวนลูกค้า (ด้านการตลาด) นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่ อาทิ ระบบบัญชี ระบบคลังสินค้า ระบบควบคุมการผลิต ระบบการดูแลลูกค้า เป็นต้น มาใช้ (ด้านกระบวนการ) มีการพัฒนางานกลยุทธ์ใหม่ๆเสมอเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน (ด้านกล

ยุทธ์) การร่วมเสนอแนวทางในการทำงานที่แปลกใหม่และสร้างสรรค์ของสมาชิก (ด้านพฤติกรรม) ความทันสมัยของผลิตภัณฑ์และการบริการของวิสาหกิจชุมชน (ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ) ตามลำดับ เมื่อนำมาอธิบายกับแนวคิดการพึ่งพาตนเองของวิสาหกิจชุมชนพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับการพึ่งพาทางสังคมมากที่สุดประกอบด้วย ด้านกลยุทธ์ ด้านพฤติกรรม และด้านผลิตภัณฑ์และบริการ ในการพึ่งพาทางเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับด้านการตลาด ในการพึ่งพาทางเทคโนโลยีเกี่ยวข้องกับด้านกระบวนการ สมาชิกควรได้รับการส่งเสริมในการวางแผนในเรื่องการแข่งขันทางการตลาด การทำให้สินค้าหรือบริการเป็นที่นิยม การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารงานและควบคุมการทำงาน ได้รับการส่งเสริมในด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นทั้งในระดับผู้บริหารและสมาชิก **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** 1) ด้านการตลาด จากการศึกษาพบปัญหาในเรื่องการขายตลาดโดยใช้เฟรนไชส์ ผู้วิจัยเห็นว่าควรส่งเสริมวิสาหกิจมีการอบรมความรู้ในเรื่องการทำเฟรนไชส์และควรวางแผนในการสร้างระบบการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับวิสาหกิจก่อนต่อยอดในการทำเฟรนไชส์ 2) ด้านกระบวนการ จากการศึกษาพบว่ายังมีการนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการทำงานในระบบต่างมาใช้ไม่มาก เช่น ระบบบัญชี คลังสินค้า การผลิต และระบบดูแลลูกค้า เป็นต้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรวิเคราะห์งานในวิสาหกิจของตนเองเพื่อนำมาวางแผนในการตัดสินใจติดตั้งระบบที่จำเป็น หรือขอคำปรึกษาจากหน่วยงานที่มีความรู้ในเรื่องการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้งาน 3) ด้านกลยุทธ์ จากการศึกษาพบว่าปัญหาที่พบคือการสร้างความได้เปรียบทางแข่งขันโดยใช้กลยุทธ์ใหม่ ๆ ผู้วิจัยเห็นว่าควรให้ผู้นำและคณะผู้บริหารเข้ารับการอบรมหลักสูตรสำหรับผู้บริหารในระดับที่สูงขึ้น และนำมาจัดทำเป็นแผนกลยุทธ์ของวิสาหกิจตนเองหรือจัดทำเป็นแผนระยะยาว 4) ด้านพฤติกรรม จากการศึกษาพบว่าปัญหาที่พบคือการร่วมเสนอความคิดเห็นในเรื่องการทำงานอย่างสร้างสรรค์จากสมาชิกยังไม่ค่อยปรากฏ ผู้วิจัยเห็นว่าควรกระตุ้นหรือจูงใจสมาชิกโดยการแลกเปลี่ยนกันเป็นผู้นำในการรับผิดชอบงานในแต่ละครั้ง จัดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับวิสาหกิจที่ได้รับรางวัลหรือหน่วยงานภาคเอกชนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดใหม่ในการพัฒนาวิสาหกิจของตน และ 5) ด้านผลิตภัณฑ์และบริการ จากการศึกษาพบว่าปัญหาเป็นเรื่องความทันสมัยของผลิตภัณฑ์และบริการของวิสาหกิจชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่าควรจัดให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวิสาหกิจชุมชนที่มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดีหรือส่งผลิตภัณฑ์เข้าร่วมประกวดเพื่อให้เกิดการแข่งขันและพัฒนา หรือการสร้างร่วมมือกับสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานภาคเอกชนในการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ **ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป** 1) ในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษา

ประเภทวิสาหกิจที่หลากหลายหลายประกอบการเกษตรการเกษตรอินทรีย์ การเกษตรแปรรูปอาหาร หัตถกรรมเลี้ยงสัตว์ ปุ๋ย อาหารสัตว์ ผลิตภัณฑ์เสริมความงาม ท่องเที่ยวและออมทรัพย์ ในครั้งต่อไปผู้วิจัยอาจศึกษาเฉพาะประเภทใดประเภทหนึ่งของวิสาหกิจเพื่อให้ได้ผลการศึกษาเชิงลึก

เอกสารอ้างอิง

- กนกอร สีมานนท์. (2565). การประเมินศักยภาพของชุมชน. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาพุทธศาสตร์, 7(6), 300-316.
- กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2562). รายงานสรุปประเภทกิจการวิสาหกิจชุมชน/เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน จำแนกตามพื้นที่. เรียกใช้เมื่อ 4 มกราคม 2566 จาก https://smce.doae.go.th/smce1/report/select_report_smce.php?report_id=17
- เกษร อักษรรัตน์. (2565). ความรู้และการฝึกปฏิบัติการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ณัฐพล บัวเปลี่ยนสี, ปรีดาพร อารักษ์สมบูรณ์, และนิชชีญา นราฐปนนท์. (2560). การพัฒนาศักยภาพ วิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์, 1(1), 43-50.
- สถาบันไทยพัฒน์. (2554). เศรษฐกิจพอเพียงกับการดำเนินธุรกิจ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บริษัทโทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน).
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2566). เป้าหมายการพัฒนา. เรียกใช้เมื่อ 5 พฤศจิกายน 2565 จาก <https://www.eeco.or.th>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2565). ระบบสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน (อพม.). เรียกใช้เมื่อ 5 มกราคม 2566 จาก <https://smce.doe.go.th/smce1/index.php?result=6>.